

UN TEZAUR MONETAR DIN SECOLUL AL XVII-LEA DESCOPERIT LA MÎNĂSTIREA BISTRIȚA, JUDEȚUL NEAMȚ

de LIA MILENCOVICI-BĂTRÎNA

Într-o mică groapă surprinsă cu ocazia sondajului arheologic efectuat în anul 1972 pe latura sudică a incintei mănăstirii Bistrița, a fost descoperit un tezaur monetar alcătuit din 35 de piese, îngropat într-un înveliș sau într-o pungă din material textil, unele dintre monede păstrînd încă lipite de ele fire din țesătură.

Prezentăm mai jos lista monedelor ce formează tezaurul:

A. Orașul Torun

1. Av. **KASIMI** [R], între două cercuri liniare; în centru, foarte șters, scutul cu armele Iagellonilor.

Rv. (MONETA) **TORVRENSI** [S], între două cercuri liniare; în centru, foarte șters, scutul cu vulturul Prusiei.

Solidus; st. cons. — foarte tocit; anul emiterii: 1457—1466 ¹.

AR. 0,62 gr. 20 mm.

B. Ordinul Teutonic

2. Av. **MONETADO** [M] (inorum) PRUSSIE, între două cercuri perlate; în centru, scutul teutonic.

Rv. **MAG** (ister) [] **VS** **OA** [] , între două cercuri perlate; în centru, scutul teutonic în mijlocul căruia se află un alt scut cu un vultur cu aripile deschise.

Solidus; st. cons. — mediocră; anul emiterii: 1467—1489 ².

AR. 0,66 gr. 20 mm.

C. Imperiul Otoman

Suleiman I (1520—1566) ³.

3. Aceea; st. cons. — mediocră; anul emiterii: 1521 (926).

AR. 0,61 gr. 12,5 mm. cf. Nuri Pere, nr. 207 ⁴.

D. Ducatul Prusiei

Albert de Brandenburg (1525—1568)

4) Av. ✱ ALBERTUS.D.G.DUX. [PRUSSIE], între două cercuri perlate; în centru, vulturul Prusiei avînd înscrisă pe piept destul de șters, litera S, inițiala lui Sigismund I, suzeranul lui Albert.

Rv. ✱ SOLIDUS ✱ PRUSSIE [✱ ---] 9, între două cercuri perlate; în centru, inițiala lui Albert între două rozete, cu ecusonul familiei Hohenzollern dedesubt (scut împărțit în patru cîmpuri, alb-stînga sus și dreapta jos, negru-stînga jos și dreapta sus) ⁵.

Solidus; st. cons. — mediocră; anul emiterii: 15(3)9.

AR. 0,72 gr. 19,9 mm. cf. H—C I, variantă a tipului nr. 5412 ⁶.

E. Regatul Poloniei

a) *Ștefan Bathory (1575—1586)*

Emisiuni pentru Polonia

5—6. Av. STEPHA.D.G.REX.POL.M.D.L., între cercuri perlate; în centru, sigla S, inițiala suveranului, timbrată de o coroană; în cîmp, în stînga-I—în dreapta — D, inițialele marelui trezorier al Poloniei Jan Dulski. Legenda este divizată prin intercalarea scutului cu armele aceluiași mare trezorier (Przegonia).

Rv. $\left. \begin{array}{l} 5 \leftarrow \\ 6 \rightarrow \end{array} \right\}$ SOLIDUS: REG.POLON-1585, între două cercuri perlate;

legenda este divizată prin intercalarea scutului cu armele familiei Bathory (scut cu trei colți de mistreț așezați orizontal, unul deasupra celui alt spre dreapta). În centru, stema unită a Poloniei (scut cu acvilă) și a Lituaniei (scut cu călăreț cu platoșă, scut și sabie șarjînd spre stînga) timbrată de o coroană acostată la stînga de litera G și la dreapta de litera H, inițialele monetarului Georg Hose ⁷.

Solidi; st. cons. — foarte bună; anul emiterii: 1585.

AR. 0,82 gr. 18,8 mm. cf. H—C I nr. 737.

0,86 gr. 19,0 mm.

b) *Sigismund al III-lea Vasa (1587—1632)*

Emisiuni pentru orașul Riga.

7. Av. SIG:III:D:G:REX:PO:D:LI:, între un cerc liniar exterior și un cerc de șnur interior. Central, timbrată de o coroană de la care începe legenda, inițială S a lui Sigismund al III-lea, avînd în mijloc armele familiei Vasa ⁸ (snop stilizat într-un scut).

Rv. SOLIDUS×CI [VI×RI] GENS.93, între două cercuri de şnur; în centru, armele mici ale oraşului Riga (două chei încrucişate cu o cruce deasupra).

Solidus; st. cons. — foarte bună; anul emiterii: 1593.

AR. 0,86 gr. 18 mm. cf. H—C I nr. 900.

8. *Av.* [SIG×III×] D×G×REX×PO.D:L, ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ---- 94, între un cerc liniar exterior şi un cerc de şnur interior.

Solidus; st. cons. — bună, perforat; anul emiterii: 1594.

AR. 0,87 gr. 18,2 mm. cf. H—C I nr. 933.

9—10. *Av.* Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ---- 95.

Solidi; st. cons. — bună; anul emiterii: 1595; nr. 9-batere necentrată.

AR; 0,90 gr. 19 mm. cf. H—C Inr. 968.

0,71 gr. 18,8 mm.

11. *Av.* SIG[IS.]III·D·G·REX.PO [·D·LI·], ca mai sus.

Rv. Ca mai sus ----- .97.

Solidus; st. cons. — bună, parţial şters; anul emiterii: 1597.

AR. 0,84 gr. 18,5 mm; cf. H—C I nr. 1066.

12. *Av.* SIG-III·D·G·REX·PO·D·LI, între două cercuri liniare. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus, între două cercuri liniare.

Solidus; st. cons. — bună, batere ușor necentrată; anul emiterii: 1597.

AR. 0,88 gr. 18,2 mm. cf. H—C I nr. 1067.

13. *Av.* Ca mai sus.

Rv. SOLID[US]×CIVI×RIGENS×607, ca mai sus.

Solidus; cons. — parţial ştearsă; anul emiterii: 1607.

AR. 0,93 gr. 18 mm. cf. H—C I nr. 1233.

14—16. *Av.* Ca mai sus, între un cerc perlat exterior şi unul de şnur, interior. Scutul familiei Vasa — fără diagonală.

Rv. SOLIDUS·CIVI·RIGENS·609, între un cerc perlat exterior şi unul de şnur interior. Ca mai sus. Legenda începe cu un patruped (cline) stilizat, în fugă spre stînga, semnul monetăriei oraşului Riga.

Solidi; st. cons. — parţial şterse; anul emiterii: 1609.

AR. 0,69 gr. 18 mm, cf. H—C I nr. 1258.

0,69 gr. 18,3 mm.

0,58 gr. 18 mm.

17. *Av.* SIG×III×D×G×REX×POLONI, ca mai sus. În cîmp, în stînga siglei se află cifra 16, în dreapta ei, cifra 09.

Rv. SOL·IDUS·CIVI·RIGENS·, ca mai sus.

Solidus; st. cons. — parţial ştearsă, batere ușor necentrată; anul emiterii: 1609.

AR. 0,79 gr. 17,3 mm. cf. H—C I nr. 1259.

18. *Av.* SIGIS·III·D·G·[REX.]PO.D. L[I], între un cerc perlat exterior şi un cerc format din linii şi puncte, interior. Ca mai sus.

Rv. [SOLID] US·CIVI·RIGE·610, între un cerc perlat exterior şi un cerc format din linii şi puncte interior. Ca mai sus.

- Solidus; st. cons. — parțial ștearsă; batere necentrată; anul emiterii: 1610.
AR. 0,78 gr. 18 mm. cf. H—C I nr. 1270.
19. Av. Ca mai sus, între un cerc perlat exterior și un cerc de șnur interior.
Rv. [SOLIDUS·C] IV [I·RIGENS·] 613. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — foarte tocită; batere necentrată; anul emiterii: 1613.
- AR. 0,82 gr. 16,75 mm; cj. H—C I nr. 1307.
20. Av. Ca mai sus, între două cercuri perlate.
Rv. [SOLIDUS·CIVI]·RIG·615, între două cercuri perlate. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — tocită; batere necentrată; anul emiterii: 1615.
AR. 0,83 gr. 17 mm. cf. H—C I nr. 1341.
21. Av. SIG·III·D·G·REX·POL·D·L, între un cerc perlat exterior și un cerc format din linii și puncte interior. Ca mai sus.
Rv. SOLIDUS·CIVI·[RIGENS·]17, între două cercuri perlate. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — bună; anul emiterii: 1617.
AR. 0,57 gr. 17 mm, cf. H—C I nr. 1372.
- 22.) Av. SI[G·III·D·]G·REX·PO·D·LI. Ca mai sus.
Rv. SOLIDUS×CIVI× [RIGENS× -----], între două cercuri perlate.
Solidus; st. cons. — ușor tocit, batere necentrată; anul emiterii: 1609—1619 (?)^o.
AR. 0,78 gr. 17 mm., neidentificabil.
23. Av. SI [G×III×]D×G×REX× [PO×D×LI×], între un cerc perlat exterior și dublu cerc perlat interior. Ca mai sus.
Rv. [SOLIDUS·C]IVI·R[I]G[ENS-----], între un cerc perlat exterior și cerc format din linie și puncte interior. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — foarte tocit; anul emiterii — indescifrabil.
AR. 0,94 gr. 19 mm; neidentificabil.
24. Av. [SIG·] III·D·G· [REX·PO·D·LI·]. Ca nr. 20.
Rv. S[OLIDUS·CI]VI·RIG[ENS----]. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — tocit, batere necentrată; anul emiterii — lipsă din cauza baterii necentrate.
AR. 0,87 gr. 17 mm; neidentificabil.
25. Av. [SIG·] III·D·G· [REX·PO·D·LI·]. Ca nr. 20.
Rv. [SOLIDUS·CIVI·R[IGENS---]]. Ca mai sus.
Solidus; st. cons. — foarte tocit, perforat; anul emiterii — indescifrabil.
AR.; 0,83 gr. 18 mm; neidentificabil.
26. Av. [S]IGI·III·D·[G·REX·PO·D·LI·], între două cercuri perlate; central, însemnele neclare.
Rv. [SOLIDUS·]CIV[I· RIGENS· 161] — , între două cercuri perlate; central, însemnele neclare.
Solidus; st. cons. foarte tocită, batere defectuoasă; anul emiterii: 161—
AR. 0,84 gr. 17,5 mm.; neidentificabil.

Emisiuni pentru Lituania.

27. Av. SIG·III·D·G·REX·PO·M·D·L., între un cerc perlat exterior și cerc format din linie și puncte interior. Central, sigla S cu stema familiei Vasa timbrată de o coroană de la care începe legenda; în cimp, în stînga siglei — cifra 1, în dreapta ei, cifra 4.

Rv. SOLIDUS·M·D·LITV, între un cerc perlat exterior și unul format din linie și punct interior; în cimp, timbrată de o coroană de la care începe legenda, se află stema unită a Poloniei (acvila) și a Lituaniei (călăreț spre stînga) dedesubtul căreia se află „Bogoria“, armele trezorierului Lituaniei, Hieronimus Wollowicz.

Solidus; st. cons. — ușor șters; anul emiterii: 1614.

AR. 0,53 gr. 17,5 mm.; cf. H—C I, variantă a tipului nr. 1323.

28. Av. SIG·III·D·G·REX·PM·D·L., cerc perlat exterior, fără cerc interior. Ca mai sus.

Rv. SOLIDUS·M·D·LITV, cerc perlat exterior, fără cerc interior. Legenda este despărțită prin armele trezorierului Hieronimus Wollowicz. Ca mai sus.

Solidus; st. cons. — bună; batere necentrată; anul emiterii: 1614.

AR. 0,54 gr. 17,5 mm. cf. H—C I, variantă a tipului nr. 1323.

29. Av. SIG·III·D·G·REX[PO·M·D·L.]. Ca nr. 27.

Rv. SOLIDUS·M·D·L[IT]V. Ca mai sus.

Solidus; st. cons. — bună, batere necentrată, aversul uzat; anul emiterii: 1614.

AR. 0,54 gr. 17,2 mm. cf. H—C I, variantă a tipului nr. 1323

30. Av. ·SIG·III·D·G·REX·P·M·D·L. Ca nr. 28. În cimp, în stînga, cifra 16, în dreapta — 16.

Rv. ·SOLIDUS·M·D·LIT. Ca mai sus.

Solidus; st. cons. — bună, batere necentrată; anul emiterii: 1616.

AR. 0,88 gr. 17 mm. Cf. H—C I nr. 1353.

31—32. Av. SIG·III·D·G·REX·PO·M·D·L. Ca nr. 28. În cimp, în stînga cifra 1, în dreapta, cifra 7.

Rv. SOLIDUS·M·D·LIT. Ca nr. 28.

Solidus; st. cons. — bună; anul emiterii: 1617.

AR. 0,60 gr. 17,7 mm. cf. H—C I nr. 1368.

0,69 gr. 17,3 mm.

Emisiuni pentru Polonia.

33. Av. SIG·III·D·G·REX·PO·D·P, între un cerc de șnur exterior și dublu cerc (perlat și format din linie-puncte) interior. În centru, sigla S cu stema familiei Vasa timbrată de o coroană de la care începe legenda. Aceasta este divizată de scutul cu armele marelui trezorier al Poloniei, Jan Firlej (1592—1597). Leu rampant spre stînga.

Rv. SOLIDUS ·REG·POLO·, între un cerc perlat interior și un cerc exterior format din linie și puncte. În centru, două scuturi cu stemele Poloniei și Lituaniei, timbrate de o coroană ce desparte legenda, dedesubtul lor aflin-

du-se cifra 96. Legenda cuprinde și însemnele monetarilor Gobelius (inelul) și Gonzalo (triunghiul), din monetăria de la Marienburg.

Solidus; st. cons. foarte bună; anul emiterii: 1596.

AR. 0,80 gr. 18 mm; cf. H—C Inr. 1002.

34. Av. SIG III D G REX PO D LI, între două cercuri perlate. Ca mai sus.

Rv. SOLIDUS·REG·PO, între două cercuri perlate. Ca mai sus.

Solidus; st. cons. — ușor corodat; anul emiterii: 1658—1661.

AE. 0,71 gr. 17 mm.

F. Suedia

Cristina (1632—1654)

Emisiuni pentru orașul Riga.

35. Av. CHRISTINA·D·G·D·R·S, între două cercuri de șnur. În centru, sigla C timbrată de o coroană ce marchează începutul legendei. În mijlocul inițialei, armele familiei Vasa (spicul stilizat).

Rv. SOLIDUS·CI·RIGEN·43(?), între două cercuri de șnur. Central, armele mici ale orașului Riga.

Solidus; st. cons. — bună; anul emiterii: 1643 (?).

AE. 0,43 gr. 15 mm.

*

Așadar, tezaurul este alcătuit în marea sa majoritate din șilingi, (numiți *solidi* în limba latină, *szelag-i* în limba poloneză sau *șalăi* în Moldova), excepție făcând doar aceeaua turcească menționată la nr. 3, emisă în anul 1521 de către sultanul Suleiman I (1520—1566).

Cea mai recentă monedă datată este o piesă de un solidus, din aramă, emis pentru orașul Riga de către regina Suediei, în anul 1643 (nr. 35). Mai recentă, fără a se putea preciza anul decît cu o oarecare aproximație, este piesa înscrisă sub nr. 34, tot un solidus de aramă, care, în ciuda legendei ce indică numele lui Sigismund al III-lea Vasa (1587—1632), este bătut în perioadă cuprinsă între anii 1658—1661, cînd în monetăria poloneză, aflată sub conducerea lui Titus Livius Boratini, s-au fabricat mari cantități de șilingi de aramă, dintre care unii copiau întocmai pe cei emiși din argint de către Sigismund al III-lea Vasa¹⁰. Imitații după șilingii lui Sigismund al III-lea sînt produse, alături de monede originale și falsuri de șilingi suedezi (bătuți la Riga, Elbing și în Livonia de către Gustav Adolf: 1611—1632, Cristina: 1632—1654, Carol al X-lea Gustav: 1654—1660, și Carol al XI-lea: 1660—1697), brandenburgici și polonezi, aceștia din urmă argintați (de la Sigismund al III-lea și Ioan Cazimir), și în monetăria de la Suceava, conducă în timpul lui Istratie Dabija de către același Titus Livius Boratini¹¹.

Este exclus ca cele două piese mai sus prezentate să provină de la Suceava, dat fiind că ambele sînt executate deosebit de îngrijit, atît legenda, cit și reprezentările din cîmp nemanifestînd stîngăciile existente fără excepție

la falsurile obținute în Moldova (fabricație mai puțin atentă, prezența unor urme de argintare, tăiere greșită, erori de ortografie) ¹².

Deci, ultima monedă a tezaurului, deși nu are marcată data emiterii, aparține anilor 1658—1661.

Cele mai vechi piese ale tezaurului sînt doi șilingi din secolul al XV-lea, unul (nr. 1) emis de orașul Torun (Thorn) în intervalul cuprins între anii 1457—1466 și un al doilea (nr. 2), emis de ordinul teutonic în perioada 1467—1489 ¹³.

Monedele tezaurului se întind pe o perioadă remarcabil de lungă, de peste două sute de ani, chiar și pentru un tezaur medieval, deși este cunoscut faptul că monedele de argint ce îl alcătuiesc, avînd o valoare intrinsecă mare, își păstrau timp îndelungat puterea de circulație ¹⁴. Totuși, în cazul nostru, situația este ceva mai ciudată, deoarece valoarea tezaurului este foarte mică, atît numeric (doar 35 de piese), cît și valoric (șilingul era cea mai mică monedă în circulație), acoperind o îndelungată perioadă de timp cu emisiuni diversificate pe mai mult de douăzeci de ani deosebiți (vezi tabelul).

În ceea ce privește componența tezaurului, predomină în mod evident emisiunile regatului polonez (30 de piese), ordinul teutonic, orașul Torun, Imperiul Otoman, ducatul Prusiei și regatul Suediei fiind prezente doar cu cîte o singură monedă.

Moneda nr. 1 (pl. I/1) este o emisiune a orașului Torun. În anul 1425, marele maestru al Ordinului Teutonic însărcinează orașele Torun (Thorn) și Danzig să bată monede, cu condiția ca veniturile realizate în urma exercitării acestui drept să fie împărțite în mod egal între șeful ordinului și orașe. Pretențiile primului crescînd, orașele nu mai acceptă colaborarea, în perioada cuprinsă între anii 1457—1466, în timpul războiului orașelor prusiene împotriva ordinului teutonic, orașul Torun emițînd șilingi ce poartă pe avers numele regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea, iar pe revers numele orașului emitent ¹⁵, din această categorie făcînd parte și moneda noastră.

Piesa nr. 2 (pl. I/2), este o variantă a primilor șilingi bătuți de către ordinul teutonic în timpul marelui maestru Wynrich von Kniprode (1351—1382), prezentați în tratatele lui Schrötter ¹⁶ și Engel-Serrure ¹⁷. Această monedă, avînd pe avers legenda MONETA:DOMINORUM:PRUSSIE: (scrisă cu litere gotice), iar în cîmp scutul teutonic în mijlocul căruia se află un altul, cu reprezentarea vulturului cu aripile deschise, și pe revers numele marelui maestru ca legendă și scutul teutonic simplu în cîmp, este moneda principală a ordinului teutonic pînă la începutul secolului al XVI-lea. Gradul de avansată uzură a legendei de pe moneda nr. 2 împiedică descifrarea numelui marelui maestru în timpul căruia a fost emisă. Cîteva detalii, însă, ne dau posibilitatea unei datări aproximative: monedele emise de către Wynrich von Kniprode au scuturile de pe avers și de pe revers mult alungite în comparație cu cele aflate pe moneda în discuție; din anul 1416, scuturile sînt plasate pe ambele fețe în centrul unei cruci ale cărei brațe intersectează însăși legenda; la vechiul tip, se mai revine pentru cîteva ani în a doua jumătate a secolului al XV-lea (între 1467—1489). Deci, putem încadra cronologic moneda noastră, fie în perioada cuprinsă între anii 1382—1413 (între 1413—1416, sînt bătuți șilingi anonimi), fie între anii 1467—1489, în ambele intervale emițîndu-se piese cu însemne similare celor ce se află pe moneda noastră. Aspectul literelor ce

alcătuiesc legenda, cit și forma îndepărtată a scuturilor față de cele aflate pe primele monede ale ordinului teutonic, ne fac să credem că piesa nr. 2 aparține celei de-a doua perioade, 1467—1489. Literele ce se mai păstrează din legenda reversului indică drept posibilă emiterea ei în timpul marelui maestru Henrich al IV-lea Reffle de Richtenberg (1470—1477).

Referindu-ne la piesa turcească înscrisă sub nr. 3, (pl. I/3), constatăm că de la începutul secolului al XVI-lea moneda Imperiului Otoman pătrunde tot mai mult în Moldova. Acest proces este remarcat în unele depozite monetare datate în secolele XV—XVI¹⁸, în cadrul cărora predomină alături de moneda moldovenească atunci când se bate¹⁹, cea poloneză sau ungurească.

Piesa nr. 4 (pl. I/4) este o emisiune a regatului Prusiei. Monedele ducatelor germane sînt prezente cu regularitate în tezaurele secolelor al XVI-lea și al XVII-lea aflate pe teritoriile românești. În anii 1525—1657²⁰, Prusia este un fief al coroanei poloneze. Pentru întărirea legăturilor de vasalitate, Sigismund I urmărește realizarea unei uniuni monetare, pe care o și înfăptuiește, folosindu-se de ajutorul primului duce al Prusiei, care îi era în același timp și nepot — Albert de Brandenburg, prin deschiderea monetăriei de la Torun (Thorn). După 1535, însă, Albert de Brandenburg emite aici singur monedă, dar în calitate de vasal al lui Sigismund I, dovada acestei vasalități fiind inițiala suveranului redată pe pieptul vulturului prusac de pe reversul monedelor sale.

Moneda nr. 35 (pl. I/11) este emisă de regina Cristina a Suediei, pentru orașul Riga. Deși în timpul războiului polono-suedez pentru stăpinirea Livoniei (1600—1629), Riga este cucerită în anul 1621²¹, abia prin armistițiul de la Altmark, din 26 septembrie 1629, Letonia de nord cu orașul Riga este atribuită Suediei. Aici, Gustav Adolf folosește monetăria (de asemeni și pe cea a orașului Elbing), pentru a emite monedă mărunță și mijlocie după modelul polonez, în scopul dezorganizării sistemului monetar polonez. Aceeași politică va fi urmată și de către Cristina, ce va emite enorme cantități de monedă mărunță și în special șilingi de aramă, atît pentru Lituania cit și pentru orașul Riga²². Moneda suedeză pătrunde și circulă în Moldova, mai ales începînd din a doua treime a secolului al XVII-lea, prin emisiunile acestor orașe de la Marea Baltică, emisiuni ce vor fi chiar falsificate în monetăria de la Suceava²³. Tezaurele descoperite în diferite puncte ale Moldovei și datate pînă la începutul secolului al XVII-lea constituie o dovadă în acest sens, ele fiind alcătuite în cea mai mare parte din emisiuni ale Poloniei, Ungariei, ducatelor germane, Olandei, Imperiului Otoman, Spaniei etc²⁴), monedele suedeze manifestîndu-se doar ca rare excepții.

Restul tezaurului conține, așa cum am arătat mai sus, 30 de șilingi polonezi, 29 din argint (doi emiși de către Ștefan Bathory și 27 de către Sigismund al III-lea Vasa) și unul din aramă (pl. I/10) (emis în monetăria condusă de către Titus Livius Boratini), moneda poloneză fiind prezentă în tezaur în proporție de 85,3%.

Exemplarele din argint le putem astfel clasifica:

— trei piese emise pentru Polonia, dintre care două (pl. I/5) de către Ștefan Bathory în anul 1585 (nr. 5—6) și una (pl. I/9) de către Sigismund al III-lea în anul 1596 (nr. 32). Aceste trei exemplare sînt și cele mai îngrijit realizate din punct de vedere tehnic, claritatea și calitatea desenului matriței

fiind remarcabile. De altfel, emisiunile ambilor monarhi au fost bătute sub patronajul unora dintre cei mai cunoscuți trezoreri ai Poloniei, Jan Dulski (pentru perioada lui Ștefan Bathory) și Jan Firlej (pentru cea a lui Sigismund al III-lea), scuturile cu armele celor doi demnitari intercalându-se în cuprinsul legendelor de pe revers. Monedele mai prezintă și însemnele monetarilor, inițialele G-H (Georg Hose) pentru cele ale lui Ștefan Bathory și mărcile fraților Gobelius (inelul) și ale fraților Gonzalo (triunghiul) din Marienburg, pentru cea a lui Sigismund al III-lea.

— șase șilingi (pl. I/8) de la Sigismund al III-lea Vasa, emiși pentru Lituania (trei datați în anul 1614, unul în 1616 și doi în 1617), toți purtând pe revers armele trezorerului Lituaniei în perioada 1607—1618, Hieronimus Wollowicz.

— douăzeci de șilingi emiși de către Sigismund al III-lea Vasa pentru orașul Riga (pl. I/6), dintre care, datorită stării de avansată uzură, cinci monede nu au putut fi date cu precizie (nedepășind însă anul 1627, când regele oprește baterea șilingilor de argint), restul de 15 înșirindu-se pe perioada cuprinsă între anii 1593—1617. Toate aceste monede au în cuprinsul legendei, pe revers, însemnele monetăriei orașului Riga (floarea de crin sau ciinele în fugă spre stînga).

O problemă mai dificilă o ridică piesa înscrisă sub nr. 26 (pl. I/7), care aparent pare a fi un șiling emis de către Sigismund al III-lea în cel de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea. Data neclară însă, legenda ale cărei componente sînt mai mult intuite prin comparație cu piesele similare, reprezentările de pe avers și de pe revers redată foarte neclar, ne obligă să ne întrebăm dacă această piesă nu provine dintr-una dintre monetăriile aflate în afara granițelor Poloniei, în Silezia sau în Suedia și care, după cum am arătat mai sus, fabricau monedă mică, în scopul dezorganizării sistemului monetar polonez, chiar de la începutul secolului al XVII-lea. Primele trei cifre ale anului de emisie, descifrate cu destulă dificultate — 161 —, exclud posibilitatea baterii monedei respective în Moldova, în timpul domniei lui Ieremia Movilă (1595 — mai 1600 și septembrie 1600—1606), domn care în anul 1597 capătă de la polonezi dreptul de a emite monedă după sistemul polonez, în scopul realizării unei unificări a sistemului monetar moldovenesc cu cel polonez. Despre exercitarea de către domnitor a acestui drept, nu avem însă nici o dovadă sigură pînă astăzi.²⁵

În condițiile în care în cea de-a doua parte a primei jumătăți a secolului al XVII-lea în Moldova se află în circulație tot mai rar monedele mărunte de argint ale regilor polonezi Sigismund al III-lea Vasa și Ioan Cazimir, piața este invadată de enorme cantități de șilingi falsificați de aramă, bătuți în monetăriile suedezilor din orașele baltice, de către ducatul brandenburgic sau de către Boratini în Polonia sau în Moldova²⁶.

Astfel șilingul, monedă proprie țărilor nordice, a cărui primă întrebuințare în Moldova este menționată documentar abia în anul 1612²⁷, ajunge ca la mijlocul secolului al XVII-lea, veritabil sau mai mult falsificat, să fie principala piesă în circulație pentru socoteli²⁸; neîncrederea maselor largi în monedele falsificate de aramă, îl determină pe Dabija-Vodă ca în monetăria de la Suceava să procedeze de multe ori la argintarea emisiunilor care

imitau pe cele din argint, pentru a le da aparența celor originale, forțându-le astfel cursul și deci puterea de circulație.

Această situație se menține în Moldova până la sfârșitul secolului al XVII-lea, în acest sens fiind edificatoare atât componența tezaurilor descoperite la Suceava, Iași²⁹, Pașcani³⁰ etc.³¹, cât și știrile istorice care confirmă baterea și circulația falsurilor atât în Moldova cât și în Polonia în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, până la începutul veacului următor.³²

Este firesc ca, în aceste condiții de anarhie monetară, piesele de argint să fie căutate și teaurizate de cele mai multe ori. Din acest punct de vedere, tezaurul nostru, deși foarte mic, este caracteristic; posesorul său a strâns și a păstrat doar monedele de argint, șilingii veritabili, dintre banii pe care probabil că i-a avut; de aici și marea diversitate de emisiuni anuale pe care le cuprinde tezaurul. Cele două monede de aramă nu sînt falsuri din monetăria Sucevei, ci emisiuni ale regatelor Poloniei și Suediei, pe care posesorul tezaurului le-a considerat mai valabile pentru circulație decît cele falsificate de către Dabija-voievod, și deci indicate pentru a fi păstrate.

Valoarea scăzută a tezaurului, doar 35 de piese cu valoarea cea mai mică în circulație, demonstrează că a aparținut unei persoane de condiție modestă. Faptul că a fost descoperit în incinta unei mînăstiri ne face să credem că tezaurul a constituit economiile strînse ban cu ban ale unui călugăr de rînd din obștea mînăstirii Bistrița.

În legătură cu împrejurările ce au determinat îngroparea tezaurului, petrecută în jurul anilor 1665—1670, putem emite două ipoteze: ori s-a datorat unor motive de ordin personal, ori trebuie legate de tulburările provocate în Moldova anilor 1671—1672 de către răscoala condusă de Hîncu și Durac împotriva grelelor obligații feudale impuse de domnitorul Gheorghe Duca și de către boierii greci ce-l înconjurau, mișcare ce a cuprins în acele timpuri întinse regiuni ale țării Moldovei³³.

NOTE

¹ Arthur Engel, Raymond Serrure, *Traité de numismatique du Moyen age*, Paris, 1905, vol. III, p. 1331—1332.

² Friedrich von Schrötter, *Wörterbuch der Münzkunde*, Leipzig, 1939, p. 721, pl. 12, nr. 222; A. Engel, R. Serrure, *op. cit.*, pag. 1329—1330; Corneliu Secășeanu, *Numismatica medievală și modernă*, București, 1942, pag. 37, fig. 15.

³ Identificarea acestei piese o datorăm amabilității cercetătoarei Elena Isăcescu, de la Cabinetul de Numismatică al Academiei RSR.

⁴ Nuri Pere, *Osmanlılarda madeni paralar. Yapi ve Kredi Bankasının Osmanlı madeni paraları Koleksiyonu*, Istanbul, 1968.

⁵ Albert de Brandenburg (1525—1568) este fiul lui Friederich de Ansbach-Hohenzollern și al Sofiei, fiica lui Cazimir Jagello și sora lui Sigismund I.

⁶ H—C=Emeric Hutten-Czapski, *Catalogue de la Collection des médailles et monnaies polonaises*, vol. I—II, Graz, 1957, p. 508, nr. 5412; este un tip ce apare în anul 1530; în perioada următoare, matrița păstrează aceeași legendă și însemne, cu mici variații însă.

⁷ Marian Gumowski, *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz, 1960, p. 189.

- ⁸ Sigismund al III-lea era fiul regelui Suediei, Ioan al III-lea (1568—1592) și al Caterinei Jagello, fiica lui Sigismund I. Deci, prin tatăl său, Sigismund al III-lea descinde din familia regală suedeză, în această calitate purtând armele familiei Vasa.
- ⁹ Clinele în fugă spre stînga este semnul monetăriei din Riga, caracteristic anului 1609—1619. La majoritatea monedelor bătute aici după anul 1619, clinele este îndreptat spre dreapta, aceasta fiind și rațiunea pentru care datăm moneda nr. 22 între anii 1609—1619.
- ¹⁰ La mijlocul secolului al XVII-lea, criza monetară a regatului polonez ajunsese la apogeu. Încă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, semnele acestei crize, manifestate prin scăderea valorii monedelor poloneze în ritm vertiginos, sînt tot mai clare, la accentuarea ei contribuind atît politica monetară fluctuantă dusă de către Sigismund al III-lea, precum și situația internațională a Poloniei (participarea la războiul de 30 de ani și conflictele polono-suedeze, tot mai frecvente în prima jumătate a secolului al XVII-lea.)

De la începutul secolului al XVII-lea, în Polonia pătrund mari cantități de monedă poloneză falsificată ca și în Silezia, Olanda și în orașele baltice Riga și Elbing, după cucerirea lor de către suedezi în 1621 și respectiv în 1626. Această avalanșă de monedă mică falsificată îl determină pe Sigismund al III-lea să interzică din anul 1627 baterea monedei proprii cu valoare mică, în speranța că această acțiune va împiedica pătrunderea și circulația celor falsificate. Abia în anul 1650, senatul polonez — dîndu-și seama că această politică, lipsind piața de moneda necesară nevoilor zilnice, favoriza și mai mult răspîndirea celor falsificate în afara hotarelor Poloniei — hotărăște baterea unor șilingi din aramă, acțiune căreia i se va pune capăt la scurt timp însă. Cheltuielile provocate de războiul polono-suedez (1655—1660) împing senatul laarendarea monetăriei statului. În aceste condiții, Titus Livius Boratini, italian de origine, obține în schimbul unei arezi de 50 000 zloți, permisiunea senatului de a bate monezi mici de aramă — șilingi — și deschide în acest sens o monetărie specială lângă Varșovia, unde emite printre alte monezi și tipuri bătute anterior din argint. Urmărit de furia crescîndă a maselor largi, păturile cele mai greu atinse de devalorizarea monetară pe care o produsese războiul imense de monedă de aramă pe care le emise, Boratini se refugiază pentru un timp în Moldova, la curtea lui Istrate Dabija, unde va conduce timp de cîțiva ani monetăria acestuia de la Suceava. Situația creată în Polonia, în urma pătrunderii falsurilor cit și a marilor cantități de monedă de aramă emisă de către Boratini, favorizează și inițiativa Moldovei de a falsifica monede cu valoare intrinsecă scăzută, din aramă, uneori argintată, cu un curs forțat, pe care o introduce în Polonia în schimbul banilor buni din aur și argint (pentru aceste probleme, vezi: Max Kirmis, *Handbuch der polnischen Münzkunde*, Poznan, 1892, 72—75 și 110—112;

Ilie Tabrea, *Originea și activitatea monetăriei lui Dabija-Vodă din Suceava*, în *CNA*, 13 (1938), p. 74—75 și 78—81; Const. Moisil, *Băndria lui Dabija-vodă*, în *BSNR*, 1915, p. 65; P. P. Panaitescu, *Date noi despre falsificări de monede poloneze în Moldova*, în *BSNR*, 27—28 (1933—1934), p. 129—130; Fr. Pap, Judita Winkler, *Monede poloneze din secolul XV—XVII, în Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, III, 1966, p. 197—211; Octavian Iliescu, *Solidi Valachici vulgo Dumnicze*, în *SCN*, 1960, p. 312—313.

- ¹¹ Ilie Tabrea, *op. cit.*, p. 82; Oct. Iliescu, *op. cit.*, p. 315 și bibliografia cuprinsă în *Anexă* — repertoriul descoperirilor de șalăi bătute în monetăria de la Suceava, p. 319—320.
- ¹² Ilie Tabrea, *op. cit.*, pag. 69—71; 83; 87—88; Const. Moisil, *op. cit.*, p. 71—77, Gh. Sion, *Monede suedeze falsificate în monetăria din Suceava*, în *BSNR*, 11 (1914), p. 49—55; A. Platbârzdys, *Die Königlich-Schwedische Münze in Livland-das Münzwesen 1621—1710*, Stockholm, 1968.
- ¹³ Vom reveni mai jos asupra problemelor pe care le ridică această piesă.
- ¹⁴ Tezaurele ce se întind pe mari perioade de timp (200—300 de ani), cuprind în general un mare număr de piese, ca de exemplu, tezaurele de la Suceava (Gr. Foiț, *Un tezaur monetar din secolele XV—XVII, descoperit la Suceava*, în *SCN*, III, 1960, p. 511—516), Șieu (Eugen Chirilă, Ion Dănilă, *Tezaurul monetar de la Șieu—sec. XIV—XVII*, în *Apulum*, VII/1, 1968, pag. 505 și urm.), Gurba (Eugen Chirilă, D. Ignat, *Tezaurul feudal de la Gurba—sec. XV—XVII*, Oradea, 1967) etc.

¹⁵ A. Engel, R. Serrure, *op. cit.*, p. 1331—1332.

¹⁶ Friedrich Frhr. v. Schrötter, *op. cit.* p. 721, pl. 12, nr. 222.

¹⁷ A. Engel, R. Serrure, *op. cit.*, p. 1330, nr. 1867.

- ¹⁸ Al. Artimon, *Un tezaur monetar din sec. XV—XVI, de la Suceava, în Carpați*, II, 1969, p. 345—346; Eugenia Neamțu, Gr. Foit, *Tezaurul de obiecte și monede feudale descoperite la Păun, comuna Mihăldășeni (secolul al XVI-lea)*, în *Arh. Mold.*, VII, 1972
- ¹⁹ Costin Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului*, vol. I, București, 1964, p. 97—98; Const. Mătasă, Oct. Iliescu, V. Mihăilescu-Bîrliba, *Date noi cu privire la circulația monetară în Moldova (secolul al XVI-lea)*, în *Arh. Mold.*, VII, 1972, p. 373—374.
- ²⁰ În anul 1525, ducele Albert depune la Cracovia jurământ de vasalitate față de Sigismund I. Această situație se menține pînă în anul 1657, cînd prin pacea de la Welau, Prusia se emancipează din dependența vasalică față de Polonia.
- ²¹ Riga este încorporată regatului Poloniei, menținîndu-și autonomia și dreptul de a bate monetă după sistemul polonez, odată cu constituirea regatului Cîrlandei, dependent de Polonia, la 28 noiembrie 1581, în urma războiului livonian (1558—1583).
- ²² Gh. Anghel, *Tezaurul monetar din secolul al XVII-lea de la Răscruți (reg. Cluj)*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 407; Oct. Iliescu, *Solidi Valachici vulgo Dumnicze*, p. 312; A. Platbârzdis, *op. cit.*, capitolele referitoare la orașul Riga.
- ²³ Gh. Sion, *Monede suedeze falsificate în monetăria din Suceava*, în *BSNR*, 11 (1914), p. 49—55.
- ²⁴ Gr. Foit, *op. cit.*; Oct. Iliescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare I*, în *SCN*, I, 1957, p. 464; idem, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare II*, în *SCN*, II, 1958, p. 156; C. Matasă, Oct. Iliescu, V. Mihailescu-Bîrliba, *op. cit.*; Al. Artimon, *Considerații asupra tezaurului monetar de la Cetatea Neamțului*, în *Carpați*, I, 1968, p. 272; idem, *Un tezaur monetar din sec. XV—XVI, de la Suceava*, în *Carpați*, II, 1969, p. 343—348; Eug. Neamțu, Gr. Foit, *Tezaurul de obiecte și monede feudale descoperite la Păun, comuna Mihăldășeni*, în *Arh. Mold.*, VII, 1972;
- ²⁵ C. Moisil, *Bănăria lui Dabija-vodă*, în *BSNR*, 12 (1915), p. 53; 57—58.
- ²⁶ Ilie Țabrea, în *CNA*, 13 (1938), pag. 81—82.
- ²⁷ C. Moisil, *op. cit.*, p. 64—65; Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 74 (călătorul Tommaso Alberti trecînd în anul 1612 prin Galați, menționează și lingul ca monedă obișnuită în efectuarea tranzacțiilor comerciale curente, cf., N. Iorga, *Călători, ambasade, misionari...* p. 11).
- ²⁸ Ilie Țabrea, *op. cit.*, p. 81; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 100—101.
- ²⁹ C. Moisil, *Monede și tezaure monetare găsite în ținuturile românești învecinate*, în *BSNR*, p. 11 (1914), p. 24—25, nr. 36, p. 26, nr. 45; pentru tezaurul de la Suceava, vezi și Gh. Sion, *op. cit.*, p. 49—55.
- ³⁰ Dinu V. Rosetti, *Bănăria de la Snagov*, în *BSNR*, 29—36 (1935—1942), p. 150—151, nota 2.
- ³¹ Pentru bibliografia descoperirilor de șalăi, vezi Oct. Iliescu, *Solidi Valachici vulgo Dumnicze, Anexa*, în *SCN*, III, p. 319—320.
- ³² *Ibidem*, p. 311—312 și 316.
- ³³ *Istoria României*, vol. III, p. 199.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DU XVIIème SIÈCLE DÉCOUVERT AU MONASTÈRE DE BISTRITZA, DÉPARTEMENT DE NÉAMTZ

RÉSUMÉ

L'auteur présente un trésor monétaire trouvé pendant les fouilles archéologiques au monastère de Bistrizza, département de Néametz, comportant 35 monnaies émises par l'ordre Théotonicque, la ville de Torun (Thorn), l'Empire Ottoman, la Suède et la Pologne, entre 1457—1643.

La mince valeur du trésor et même l'endroit où il a été caché montre qu'il représentait les pauvres économies d'une certaine valeur dans une époque extrêmement riche en fausses monétaires, d'un moine du monastère de Bistrizza.

LÉGENDE DES FIGURES.

Pl. I — Monnaies du trésor de Bistritza.

Pl. II — Repartition des monnaies par années et émitents.

Anul emiterii	Oraşul Torun	Ordinul Teutonic	Imp. Ot. Suleiman I	Prusia Albert de Brandenburg	Stefan Bathory	POLONIA Sigismund III			Suedia Cristina	Total
						Riga.	Lit.	Pol.		
1457—1466	1									1
1467—1489		1								1
1521			1							1
1539				1						1
1585					2					2
1593							1			1
1594							1			1
1595							2			2
1596								1		1
1597							2			2
1607							1			1
1609							4			4
1610							1			1
1613							1			1
1614								3		3
1615							1			1
1616								1		1
1617							1	2		3
?							5		1	6
1643									1	1
1658—1661								1		1

Total 35

Pl. II — Tabel cu repartizarea monetelor pe ani şi emitenţi.

